

Biblia 1688, text stabilit și îngrijire editorială de VASILE ARVINTE și IOAN CAPROȘU, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, I, volum întocmit de V. Arvinte, I. Caproșu, Al. Gafton, L. Manea, Iași, 2001, 540 + CXC p.; II, volum întocmit de V. Arvinte, I. Caproșu, Al. Gafton, L. Manea, N. A. Ursu, Iași, 2002, 541 – 1310 + XCII p.

A apărut, în prestigioasa serie intitulată *Cărți fundamentale ale culturii române*, o ediție critică a unelă dintre operele care întemeiază, prin limbă, orice cultură

aparținând lumii creștine: *Biblia*. Evenimentul, desfășurat în două etape (anii 2001 și 2002), își justifică excelența prin monumentalitatea întreprinderii editoriale, privity

din perspective diferite. Mai întâi, impune ținuta tipografică de excepție: două volume în același timp elegante și masive. Cantitatea nu este, în acest caz, ultima ... calitate care trebuie apreciată (1310 pagini de text, pe două coloane, și nu mai puțin 278 de pagini cuprinzând aparatul critic), fiindcă efortul intelectual se măsoară adesea și în distanțele de străbătut pe spațiile albe ale hârtiei de tipar.

Autorii ediției sînt prea bine cunoscuți pentru calificarea și competența lor în domeniu, încât a stărui asupra meritelor personale ale acestora ni se pare o insistență aproape tautologică. Profesorii universitari Vasile Arvinte și Ioan Caproșu au stabilit și îngrijit editorial textul, transcris cu multă și devotată răbdare de tinerii și valoroșii colaboratori conf. univ. Alexandru Gafton și cercet. șt. dr. Laura Manea. Cei doi au format o echipă bine „antrenată” pentru această temerară incursiune istorico-lingvistică prin experiența ediției filologice a primelor cinci cărți (*Pentateuh-ul*) din *Biblia de la 1688*, apărute în seria *Monumenta Linguae Dacoromanorum* începînd din anul aniversar (1988) al tricentenarului citoriei confesionale și literare a lui Șerban Cantacuzino. Astfel se explică rapiditatea aproape incredibilă cu care acest nou proiect a fost finalizat și predat editurii: un an!

Cele două opere editoriale nu trebuie confundate, fiindcă ediția pe care o prezentăm acum, integrală, nu reproduce, pur și simplu, textul anterior al cărților veterotestamentare deja publicate. O *Notă asupra ediției* (din vol. I) precizează principiile editoriale, dificultățile transcrierii în alfabetul latin a slovelor chirilice (îndeosebi a slovei iat', a iusurilor și iarurilor), modul, locul și măsura intervențiilor editorilor pentru corectarea erorilor de tipar din textul original, pentru întregirea prescurtărilor, a cuvintelor trunchiate, pentru scrierea numerelor proprii și pentru aplicarea normelor ortografice actuale pe un text din secolul al XVII-lea. Din acest punct de vedere, această ediție a *Bibliei* din 1688 va deveni un model pentru generația viitoare de filologi și editari de texte vechi românești.

Acribia și erudiția autorilor sînt evidențiate și de un studiu care, pe măsura cunoașterii sale, se va impune ca moment de referință obligatorie în istoria lingvisticii românești. În *Normele limbii literare în Biblia de la București* (1688), profesorul Vasile Arvinte sintetizează în 188 de pagini (din cele cca. 1100 de pagini care s-ar fi putut aduna în formatul tipografic al acestei ediții) observațiile și rezultatele semnificative din cele cinci studii care au însoțit textele cărților din *Pentateuh* (din ediția anterioară menționată), adăugând, în schimbul omisiunilor selective, observații și material nou din cercetarea unor părți ale *Noului Testament*. Acordând egală atenție tuturor fenomenelor caracteristice limbii *Bibliei* din 1688 (din fonetică, morfologie și sintaxă, formarea cuvintelor și lexic) studiul ajunge la constatări importante, multe formulate pentru prima dată în legătură cu locul și rolul Cărții sacre în evoluția limbii române literare. Din noianul de fapte și probleme, care nu pot fi

aici menționate nici măcar enumerativ, reținem doar fenomenele generate de polisemie, de atracția paronimică și, îndeosebi, de calcul lingvistic (după limba greacă) practicat de Nicolae Spătarul (Milescu) și de frații Șerban și Radu Greceanu, procedeu identificat pe scară largă nu numai în lexic, ci și în diverse construcții verbale și în sintaxă, unde se reproduce structuri străine limbii române. În contradicție cu aprecierile impresioniste îndeosebi ale unor istorici literari care vedeau în *Biblia de la București* un „model” de sinteză de limbă românească în sensul *nec plus ultra* pentru veacul al XVII-lea, studiul aplicat și obiectiv al faptelor nuanțează calificativele, evidențiind caracterul obscur și chiar ininteligibil al textului în (prea) multe pasaje datorat în primul rând calculului lingvistic. „Sinteza” realizată în *Biblia* de la 1688 trebuie înțeleasă ca interferență a „normelor literare” caracteristice Moldovei și Țării Românești. Un rezultat important al acestui studiu este constatarea faptului că limba traducerii din slavonă a *Vechiului Testament* (ms. 4389 de la Biblioteca Academiei Române, atribuit de dr. N. A. Ursu episcopului Daniil Andrean Panoneanu) este mai apropiată de normele limbii literare actuale decît limba *Bibliei de la București*.

Cercetarea critică a textului editat acum este completată de două importante studii filologice de la sfârșitul volumului al II-lea al *Bibliei, 1688*. Dr. N. A. Ursu, specialist recunoscut pentru contribuțiile sale referitoare la paternitatea multor traduceri și texte anonime din veacurile al XVII-lea – al XIX-lea, semnează *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Spătarul (Milescu)*, 54 de pagini (reproduse din cinci numere ale revistei „Limba română”, 1988–1989), consolidând astfel cu argumente convingătoare identificarea sa mai veche (din studii publicate între anii 1976 și 1986): prima revizie a traducerii *Vechiului Testament* de către Nicolae Spătarul s-a efectuat în Moldova, de Dosoftei și colaboratorii săi, apoi manuscrisul a fost adus la Mitropolia Țării Românești, unde a fost copiat (ms. 45 de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române) sub îndrumarea mitropolitului Teodosie Veștemeanu.

A revenit dr. Alexandru Gafton sarcina de a identifica modelul care a stat la baza versiunii *Noului Testament* în studiul (32 de pagini) *Relația dintre Noul Testament de la Bălgrad (1648) și textul corespunzător din Biblia de la București (1688)*. Analiza comparată, la nivelul fonetic, lexical și gramatical, a patru texte susceptibile de a fi fost modelul căutat conduce, prin eliminarea celor incompatibile, la o concluzie tranșantă: noua versiune a fost elaborată pornindu-se de la textul tipărit în 1648, cu transformări și intervenții mult mai profunde decît în cazul *Vechiului Testament*, în scopul adecvării maxime la textul original grecesc.

Cap de serie al traducerilor integrale ale *Bibliei* în limba română, opera din anul 1688 a stat la baza versiunilor revizuite și tipărite de Samuil Micu la Blaj, în

1795, și de mitropolitul Chișinăului și Hotinului, Gavriil Bănulescu-Bodoni la Sankt Petersburg, în 1819. Prin această preluare a textului *Bibliei de la București*, ca moștenire culturală, efortul câtorva generații de cărturari ne apare astăzi într-o perspectivă plină de semnificații pentru conștiința unității naționale: Cartea Cărților s-a tradus prin stăruința unor învățați din toate provinciile

istorice românești. Cei câțiva erudiți moldoveni, care acum au reevaluat această moștenire, se așează, cu seriozitatea tăcută a școlii critice ieșene, în buna tradiție a făptuitorilor de opere naționale durabile. Momentul trebuie consemnat cu grațitudine și responsabilitate.

MIRCEA CIUBOTARU